

Giriş

İnsanların uyum içinde yaşamasının bir vasıtası olan hediye verme/kabul etme her toplumda görülen ve geçmişi insanlık tarihi kadar eski olan bir davranıştır. Tarih boyunca insanlar çeşitli vesilelerle birbirlerine hediyeler vermişler ve bu suretle sosyal- siyasî ilişkiler gelişmiş, pekiştirilmiştir.

XX. yüzyıl başından beri kültür alanında çalışan araştırmacıların ilgi alanına giren hediyeleşme konusu özellikle ilkel topluluklar üzerinde incelenmiş ve konuyla ilgili çeşitli kuramlar ortaya konmuştur. *M. Mauss, B. Malinowski*" gibi araştırmacılar hediye alış veriş konusunda çeşitli çalışmalarıyla tanınmaktadırlar, araştırmacılarıdır. İncelemeler sonucu hediyeleşmeyle ilgili olarak ortaya çıkan temel ilke, "do ut des" (*veresin diye veriyorum*) dur. Karşılaştırmalı incelemelerin bize sunduğu hediyeleşmenin "gönüllülük", "zorunluluk" ve "denklik" üzerine kurulmuş olmasıdır.

Sosyal bilimciler hediye, genellikle veren ile alan arasındaki ilişkinin bir ifadesi sayarlar. *Mauss, Emile Durkeim* 'in paylaştığı perspektifle, iktisadi değer dinsel bir kökeni olduğu sonucuna ulaşır. *Mauss*'a göre, iktisadi öge diğer toplum alanlarından ayrılamaz. Her toplumda iktisadi ilişki, değerler ve ahlaki ilişkilerle iç içe geçmiştir (Marshall, 1999:297). Kültür bilimcilerin pek çok kültürel unsuru aydınlatmak üzere yararlandığı yazılı kaynaklar arasında tarih kitapları, seyahatnameler, anı kitapları, mektuplar, destanlar yer almaktadır.

Türk kültüründe hediye ve hediyeleşme konusu için de aynı yazılı kaynaklardan faydalanmak mümkündür. Bu çalışmada hediyeleşmenin işlevleri Türk destanları çerçevesinde ele alınacaktır. Konu, "Türk kültüründe hediyeleşmenin tarihsel ve kuramsal arka plânı" ve "Türk destanlarında hediyeleşmenin işlevleri" olmak üzere iki ana başlık altında ortaya konacaktır.

I. Türk kültüründe hediyeleşmenin tarihsel ve kuramsal arka plânı

Kaşgarlı Mahmud, eserinde hediye ve hediyeleşmeyle ilgili pek çok sözcüğe yer vermektedir¹. *A çığ, amuç, belek, bıçış, kalınğ, karma, kefenğ, orunç, ötnii, sep, sinğüt, tuzgu* hu eserde geçen hediyeyle ilgili bazı kelimelerdir. Bunlar, yağmadan rüşvete, bahşişten çeyize kadar hediye karşılığında kullanılan sözcüklerdir.

Eski Türklerde hediye alışverişine "ıdışmak" (verip-almak) denir ve armağan ıdışmak yüceltilir. *Orhun Yazıtlarında* "kutsal" karşılığında "ıd" kökü kullanılmıştır. *Kaşgarlı da* kutlu,

mübarek anlamına gelen "ıdhuk" kelimesi, Türkiye Türkçesinde "adak" şeklini almıştır. "İdişmak" fiili kendi içinde "kutsallığı" ve "bereketi" ifade eder. Kutsallığın sürdürülebilmesi için; verilen armağan ille de eşdeğeri olan bir armağanla ödüllendirilmelidir. Armağan ödüllendirilmezse ne olur? Kutsallık ve bereket kaçar, yerine kötülük gelir. Mallar mallarla değişmeli, dolaşım süreci sonunda armağan veren de alan da her türlü maldan yararlanıp, ihtiyaçlarını gidermelidir (Divitçioğlu, 2002:204). İlk dönemlerinde hediye geleneğinin sosyal dayanışmayı temin eden mal değişimine dayalı ilkel ekonomi kültürünün bir uzantısı olduğu düşünülebilir (Bardakçioğlu, 1998: 151).

Türk kültüründe hediye ve hediyeleşmeyle ilgili ilk bilgilere Çin kaynaklarından ve Türklerin ilk yazılı metinlerinden ulaşılabilmektedir. *Orhun Yazıtları* 'nda hediye konusunda özellikle durulmakta ve "Çinlilerin tatlı sözlerle, yumuşak ipek kumaş hediyelerle Türk milletini aldattığından" (Ergin, 1973: 18) söz edilmektedir. Türk Devletlerinde hediyeler dost ve kendisine tâbi olunanlar arasında *sevgi, hürmet, zafer, kutlama, barış, yardım ve hâkimiyeti tanıtma* gibi düşüncelerle alınıp verilen eşya ve canlılar olarak görülmektedir. Bu eşya ve canlıların cinsi, türü ve sayıları, verildikleri dönem ve toplumun değer yargılarına göre değişmektedir (Elçin, 1988: 426).

Yazılı kaynaklarda Türklerde hediyeleşmeyle ilgili âdetler hakkında bazı bilgilere de ulaşabilmekteyiz. Hediye "başın etrafında çevirip verme", "dokuzlayıp verme" bu âdetlerden bazılarıdır. Başın etrafında çevirmek^{IV} ve hediye vermek inancının izleri "can yerine can" görüşüyle ilgili olabilir. Örneğin Kırgızlarda, başa dolandırıp verilen hediye, hediye alana mutluluk getireceğine inanılır (Beydili, 2005:122). "Dokuzlama" ise kutsal ve uğurlu sayılan dokuz sayısına bağlı olarak kullanılan bir kavramdır. Türklerde "dokuzluk" hediye sistemi vardı. Bu töreye göre "han hediyesi" dokuz tane olmak zorundaydı (Beydili, 2005 : 490).

Hediyeleşmeyle ilgili bir âdet de "ant törenlerinde karşılıklı hediye alıp verme"dir. Silah, at, giyim v.b. nesnelere değiştirme âdeti Türk ve Moğolların anda törenlerinde en önemli unsurdur. Hediyeler alıp verme (bir şey değiştirme) iki dost ve kardeş (anda) olma âdetinin İskit ve Türk kavimlerinin egemen oldukları sahada çok yaygın bir adet olduğu anlaşılmaktadır (İnan, 1987: 328- 329).

Türk kültürü üzerinde çalışan araştırmacıların göz ardı edemeyeceği kaynakların başında Türk destanları gelir. "*Ana teması bir bireyin, ailenin veya topluluğun şahsında, toplumun, kendini, üzerine inşa etmek istediği değerler adına giriştiği bir var oluş mücadelesi*" (Çobanoğlu, 2001: 124) olan Türk destan geleneğini inceleyerek pek çok kültürel unsuru değerlendirmek mümkün olmaktadır. Abdülkadir İnan'ın da konuya yaklaşımı şu şekildedir:

"Malûmdur ki her milletin tarihi milli destan ve efsaneleriyle başlar. Büyük devletler kuran hakanların ve onlara yardım eden milli tanrıların menşeleri ne dair söylenen efsaneler (...) kahramanların sergüzeştlerini terennüm eden epopeler (...) yalnız bir milletin değil, bütün beşeriyetin tefekkür tarihini ve onun muhtelif tekâmül safhalarını öğrenmek için çok kıymetli materyaller teşkil ederler. " (İnan, 1987: 191) Bu bağlamda Türk destanlarında kurbandan toya, haraçtan yağma geleneğine kadar hediyeleşmenin pek çok çeşidiyle karşılaşmak mümkündür. Bunlar *bahşış, başlık (kalın), çeyiz, haraç, hibe, ikram, kurban, mükçifat (ödül), rüşvet, saçı, şölen, sadaka, sunak, sunu, vergi, yağma, ziyafet (toy)* olarak sıralanabilir.

II. Türk destanlarında hediyeleşmenin işlevleri

İşlev, "bir toplumun halkbilim olay, üriin, öge ve değişkenleri arasındaki ilişkiler düzeninin halkın tarihsel, toplumsal, kültürel ve ekonomi gereksinmelerine uygun bir biçimde uyumlu ve kesintisiz olarak işlemesini sağlayan etkinlik" tir (Acıpayamlı, 1978: 63). Kültürel kurumların hepsinin ve her birinin örgütlenmesi yapısal bir yasaya, bir dizi değer ve anlaşmalara dayanır. Gene bunların her biri içinde yaşayanların genellikle toplumun belli ihtiyaçlarını karşılar, böylece bir işlevi yerine getirir. İşlev ancak bir ihtiyacın içinde insanların işbirliği yaptıkları, zanaatsal ürünleri kullandıkları ve malları tükettikleri bir etkinlikle karşılanması olarak tanımlanabilir (Çobanoğlu, 1999: 226).

Türk destanları içinde hediye ve hediyeleşme açısından en zengin kaynak *Dede Korkut Hikâyeleri* 'dir. Hikâyelerdeki "yahşi armağanlar", *kalaba ölke, taht, altın başlu ban ev, yahşi bidevi at, deniz kulum boz aygır, ağ tozlu katı yay, altı perlü güz, kızıl deve, tümen koyun, şalvar, ciibbe, çuğa (çuka), çırgap, çiğni kuşlu cübbe, yahşi kaftan, altun yüzük, vafır hardık*w. Hikâyelerde verilen hediyeler işlevseldir ve bunlar, yaşanacak güzel bir güzel ev (otağ); at deve, koyun gibi hayvanlar, süslü giyecekler ve para olmak üzere sıralanabilir (Koçak, 2004: 522- 533).

Türk destanlarında karşılaşılan hediyeleşme âdetinin işlevlerini ayrı ayrı değerlendirmek pek doğru bir yaklaşım değildir. Zira bunlar iç içe girmiş durumdadırlar. Ekonomik olan toplumsaldır, kültürel, ahlakidir, politiktir. Her şeyin her şeyle ilişkisinin bulunduğu total bir yükümlülük düzeni böyle bir düzendir (Adanır, 1997: 371- 372). Ancak çalışmayı daha sistemli bir şekilde ortaya koymak adına bazı genellemelere gidilerek bu işlevleri "dinî", "siyasî", "sosyal", "ekonomik" ve "psikolojik" olmak üzere değerlendirebiliriz:

A. Dinî işlev

Hediyeleşme konusunda Türklerin yaratılış mitlerini ilk örnekler olarak ele alabiliriz. Çünkü bunlarda "Tanrılar"ın gönderdiği armağanlara rastlanmaktadır. *Saha Türkleri* arasından derlenen bir yaratılış efsanesinde *Ayığ Toyon* yeryüzüne gönderdiği üç şamana üç ağaç

armağan eder ve bu üç ağaç kutlu kılınır (Ögel, 1993: 94). *Uygur Türeyiş* destanında Tanrı, *Böğü Han'a* bütün dilleri bilen üç karga armağan eder. Nerede önemli bir iş olsa bu kargalar hemen oraya giderler ve o işin nasıl olup bittiğini gözlerler, ondan sonra Han'a haber getirirler (Ögel, 1993: 75). Savaşçı bir toplumda istihbarat önemlidir. Tüm dilleri bilen üç karganın ne denli değerli olduğunu açıklamaya gerek yoktur.

Buryat Moğollarmda "İyilik Tanrısı", kızını "Kötülük Tanrısı"na verir ve düğün hediyesi olarak da kestane renginde bir atla, kırmızı renkte bir inek gönderir (Ögel, 1993: 450). *Köroğlu* destanında da dağ ruhunun gönderdiği hediyeyle karşılaşırız. Köroğlu'nun Kırat"ını *dağ ruhu olan Alı Kişi*, hediye etmiştir. Ayrıca bu ruh kahramana şarkı söyleme ve âşıklık yeteneğini de bahşetmiştir (Beydili, 2004: 48).

Bu metinlerde armağanların "kutsallığı" ve "işlevselliği" dikkat çekmektedir. Bunların Tanrı veya ruhlar tarafından gönderilmesi hediye ile kutsallık arasında bir bağ kurulmasının gerektiğini düşündürmektedir. "Kurban", "şölen", "köle azat etmek" şeklindeki armağanlar Tanrı veya ruhlardan daha büyük karşılık bekleme, korunma ve sığınma amacıyla açıklanır.

a. **Kurban**

Kurban, tapınılan yüce varlık veya varlıklara veya herhangi bir güce şükran duygularını ifade etme, bir şeyler dileme veya günahlara kefarete olması gibi nedenlerle sunulan hediyedir. Kurban, dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesini içeren, verme eylemidir. Açıklayıcı teorilere göre kurban, bugün ya da gelecekte Tanrının lütfünü kazanmak için O'na sunulan bir hediyedir (Erginer, 1997: 18).

Türk topluluklarında kurbanın toplum yaşamında önemli bir yeri vardır. Siyasi ilişkilerde "dostluk ve kardeşlik anlaşması" dolayısıyla kurban kesilir (İnan, 1987: 318) Her delikanlı evlenirken, ışık âleminin tanrısı "Han Ülgeir'e attan bir kurban etmesi lâzımdır (İnan, 1987: 390). Şamanlıkta kurban sunulmadan ayin ve tören yapılmaz, kanlı kurbanların en önemlisi de at kurbanıdır. En makbul kurban ise erkek hayvandır. Oğuzlar türlü vesilelerle verdikleri toylarda "*atlan aygır, deveden buğra ve koyundan koç*" kırırlar.

Kazak- Kırgız folklorunda "töbel batyal" (alında beyaz bulunan genç kısrak) Tanrının beğendiği ve ruhların hoşuna giden kurbanlardan sayılmaktadır. Manas destanındaki kahramanlar ak-boz diye (ak-boz kısrak) kurban ederler (Gökyay, 2000: CDXXIX).

Ölü için de kurbanlar kesilir. Tanrılara, atalara, ölümlere verirsen daha çoğuyla alırsın çünkü onlar iade etmesinin bilirler. "Aş" ölünün hatırası için yapılan büyük ziyafete denir. Kurban, gerek ölene öte dünyada yol gösterip yardımcı olmaya gerekse ölene karşı bağlılığın, sadakatin bir göstergesidir. Ziyafetin büyüklüğünün ölünün içtimai mevkiyle uygun olması şarttır. Meşhur beylerin ve hatırların "aş"ına bütün Kırgız Kazak halkı ve diğer komşu

kavimler davet edilir. Büyük aş merasiminde yüzlerce at ve binlerce koyun kesilir (İnan, 1987: 121). *Manas* destanında Han Kökiitey aşını tasviri eski Kırgızların aş merasimini açık biçimde sergilemektedir.

Tıva kahramanlık destanlarından *Kangıvay-Mergen* destanında kurbandan şöyle söz edilir:

"Tanrı 'ya adaklı boz

Yedi enemiş koç kesip,

Etini bolca yedirip " (Ergun-Aça, I, 2004: 495)

Tıva kahramanlık destanlarından *Boktu-Kiriş, Bora-Şeeley* destanında da kurbanlıklar sıralanır. Bunlar, "kara lamaya samur, boz kurt, ak tiyi, kızıl tilki, alaca vaşak"tır (Ergun-Aça, I, 2004: 212). Şor destanlarından *Ak Kan* destanında "*Kırk aygırın kısrağını kesip doğrayıp toy kılınsın, diye doru aygırın kısrağının hepsini kesip kurban edip toy kılınsın diye. Deniz gibi içki hazırlansın, dağ gibi et hazırlansın.*" (Ergun, 2006: 194) şeklinde bir kurban merasiminden söz edilir.

Karaçay-Malkar eski inançlarına göre "Apsatı", avcılarının ve av hayvanlarının tanrısıdır. Avcılar Apsatı'nın kızı olduğuna inandıkları Baydımata da Apsatı kadar değer verirler onun için kurban keserler (Tavkul, 2004: 99).

Kurban, dua ve büyü törenlerinde olduğu gibi, aynı zamanda şükran sunmak, ant içmek ve tövbe etmek adına kullanılarak çeşitli tinsel işlevleri yerine getirmektedir (Erginer, 1997:24)

b. Şölen-Toy

Kaşgarlı da yemek hediye etmek karşı Ilgındaki sözcük "tuzgulamak"tır. Aynı eserde "kençliyu" kelimesinin açıklamasında verilen bilgi de dikkate değer: "*Otuz arşın yüksekliğinde minare gibi yapılmış bir sofraya*". Destanlarda çeşitli vesilelerle düzenlenen sıklıkla karşılaşılan "toy"ların diğer adı "şölen"dir. Bir kurban ziyafeti ve genel kurban yemeği olan "şölen" (şülen), eski Türklerin yaşamındaki en büyük törenlerden biridir. Dede Korkut boylarında da bu sözcük, her çeşit yemek misafirligi anlamında değil, belli bir niyetle veya kutsal biri için verilen ziyafet içeriğine yakın bir anlam ifade eder. Kurban törenlerinin temelinde, ziyafete katılanlar arasında "il içi bir ortaklık" ve "genellilik" düşüncesi yatar (Beydili, 2005: 532).

Türk destanlarında toylar ad vermeler, düğünler ve bahadırların seferlerden dönüşleri sırasında verilmektedir. Toylarda dağ gibi et, deniz gibi içki yığılır. "Ad verme ya da ad verme toyu" motifi, Türk destanlarının en önde gelen motiflerindedir (Ergun- Aça, I, 2004: 138). Tıva kahramanlık destanlarından *Alday-Buuçu* destanında ad verme toyu için gerekli

hazırlıklar yapılır: içecek olarak "*deniz gibi rakı*", yiyecek olarak "*dağ gibi et*"ten söz edilir (Ergun-Aça, I, 2004: 222).

Şor kahramanlık destanlarından *Ak Kan* destanında Ak Kağan toy hazırlığı için verdiği emir şöyledir: "*Kırk aygırın kısırağını kesip soyun, ziyafet hazırlayıp toy kılın, deyip, doru aygır kısırağının hepsini soyup kesip toy salın.*" (Ergun, 2006:163). *Manas* destanında Kara Han, kızının ve torununu sağ gelmesi münasebetiyle büyük bir tören yapıp "alını-akıtmalı" kısarak kurban eder. Torununa ad versinler diye ilini, yurdunu toplar. Kimse ad bulamaz, bir aksakallı, ak yüzlü kişi peyda olup uzunca dua ettikten sonra ona Semetey adını verir (İnan, 1987: 136).

c. Köle azat etmek

Tanrı/ Tanrılara sunulan bir hediye biçimi de köle azat etmektir. Tanrı/ Tanrılara böyle bir sunumda bulunulması bir teşekkür veya bir talep sebebiyledir. Bilindiği gibi, kölenin bir değeri vardır ve köle azat edilmesiyle bu bedelden vazgeçilmektedir.

Dede Korkut boylarında Kazan Bey, oğlu Uruz'u tutsaklıktan kurtarıp yurduna döndüğü zaman "*kırk evli kul ile kırk cariyeyi oğlu başına çevirir*" azat eder. Hikâyelerde, herhangi bir felaketten kurtulmanın şükranını karşılamak için, köle veya cariyeye azat ettikleri zaman, bunu kimin adına yapıyorlarsa, onun başı etrafında döndürüyorlardı. Son boyda bir tuzakla öldürülen Beyrek'in öcünü almak için, Kazan Bey'in Dış-Oğuz'a karşı tuttuğu savaşa girişi şöyle anlatılmaktadır: "*Kazan kalkan yapındı, sünüsünü eline aldı, başı üzerine çevürdü*". Burada '*baş* çevirmek' herhangi bir sanlı veya cansız fedaya etmek değil, bir kimsenin sevdiği uğruna, o sevilen ölmüş olsa da, kendini ortaya koymaktır (Gökyay, 2000: CCCXIV).

B. Siyasal işlev

Oğuz Kağan destanında hediye verme özellikle siyasî ilişkiler açısından önemli bir yer tutar. Amaç, en iyi hediyeyi sunarak "dostluk kılmak"tır (Ergin, 1988: 33). Destanın Uygurca versiyonunda hediye karşılığında kullanılan sözcük "bigü" (birgü)dür. Bu destanda armağan olarak *yakut, altın, gümüş, inci* gibi değerli mücevherler verilir. Oğuz Kağan, verdiği şölende kendini "bir dünya Kağanı" olarak ilân eder, kendine itaat edenlere hediye vereceğini dile getirir:

" *Bana kim baş eğerse, alırım hediyesin* " (Ogel, 1993: 119)

Bu destanda siyasî ilişkiler açısından hediyeleşme iki tarzda gerçekleşmektedir. Birincisi. Oğuz Kağan'ın kendisine itaat edenlere "dostluk simgesi" olarak hediye vermesi, diğeri de başka kağanların "vergi" veya "dostluğu pekiştirmek" amacıyla Oğuz Kağan'a hediye vermeleri şeklindedir.

Hediye, hükümdarların yerine getirmek zorunda oldukları âdetlerin başında yer almaktadır. Ekonomik değer taşımaları, bir de nâdir olmaları, gönderilen hediyelerin başlıca özelliklerini oluşturur. Kağanın baş görevi budunu beslemek ve çoğaltmaktır. Bilge Kağan, aç Türk budununu besleyerek ve zenginleştirerek kağanlık görevini iyi yaptığını övünerek birkaç kez belirtir. Kağan budunu beslemek ve bay kılmak için askeri seferler yapar. Bu savaşlar buduna bol ganimet sağlama amacını güder (Adanır, 1997: 370).

Karaçay-Malkar destanlarından *Karça* destanında Kaytuk Oğlu Aslanbek, Karça'nın kendisine "vergi" vermesini ister. Karça bunu kabul etmez. Kabardeyler Karça'nın kabilesine saldırırlar (Tavkul, 2004: 139).

Abdurrahman //«» destanında Ambal, Abdurrahman Han'ın ona gönderdiği elçiden (İsmail) Abdurrahman Han'ın kellesini ya da kalbini ister. Bu ihanetin karşılığında ona hediyeler ve seksen gümüş vereceğini söyler (Özkan, 1989:153).

Kam Pürem'in Oğlu Bamsı Beyrek ve Kazılık Koca Oğlu Yigenek boylarında gerek Beyrek gerekse Yigenek kâfirlerden aldıkları "ganimet"lerden Bayındır Han'a sunarlar. Bu sunumda kalıp ifade şöyledir: "*Kuşun ala kanını, kumaşun arusunu. kızın gökçegini. tokuzlama çırgap çuha hanlar Hanı Han Bayındıra pencik çıkardılar*" (Ergin, 1994: 153, 206).

Begil Oğlu Emre boyunda Gürcistan'dan "haraç" olarak gelen at, kılıç ve çomağı ne yapacağına karar veremeyen Bayındır Han'ın yerine, son kararı Dede Korkut verir: "*Han uru bunun üçünü dahi bir yiğide virelim didi. Oğuz iline karavul (karakol) olsun elidi.*" Dede Korkut'un verdiği bu karar sadece hediyelerle ilgili değil, **devletin korunması ve müdafaası** açısından da önemlidir (Pirverdioğlu, 1999: 296).

"Ganimet" ve "yağma" ekonomik bir uygulama gibi görünmekle birlikte ondan daha önemli olan karşı tarafı rezil etme ve bir daha başlarını kaldırıp başkalarının yüzüne bakamamalarını sağlayan bir uygulamadır. Çünkü otoritesini, itibarını, prestijini yitirmiş bir topluluk istediği kadar zengin olsun alnındaki bu "kara leke"yi silemediği sürece hiç kimse tarafından adam yerine konmamaktadır (Adanır, 1997: 371) **C. Sosyal işlev**

Türk destanlarda sosyal işlevi ağır basan hediye verme şekline evlilik dönemi çerçevesinde tanık olunmaktadır. Bir toplumda hediye vermek evliliğin ön şartı olarak görülür. Sosyal sistem olan evlilikte sosyal ilişkilerin önemli rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Evlilik teklifinin bir elma vererek de yapıldığına Başkurt destanlarından Ural-Batır da rastlanmaktadır. Bu destanda padişah kızı Ural'ı beğenir ve ona elma hediye eder (Ergun-İbrahimov, 2002: 79). Bugün de

Nişanlıların birbirlerine veya akraba ve dostların nişanlılara hediye vermesi hemen hemen bütün toplumlarda yaygın bir âdettir. *İVestermarck'a* göre, verilen hediye damat

tarafının iyi niyet ve hürmetinin bir ifadesi olabilir; bir zevceyi koruma gücünün bir delili olabilir; bu. zevcenin kötü biçimde muamele görmesine karşı onu korumak olabilir (Erdentuğ, 1974).

Altay destanlarından *Kozın Erkeş* destanında Kozın Erkeş yolda su samuru görür. Onu evleneceği kişiye hediye olarak vermeyi düşünür (Dilek, 2002:259). *Bamsı Beyrek* boyunda Beyrek, Banıçiçek'i güreşte yendikten sonra, altın yüzüğü parmağından çıkarıp kızın parmağına takar. Beşik kertmesi olan bu gençler böylece kendi aralarında nişanlanmış olurlar. Bu yüzük daha sonra Beyrek'ini kendini tanıtmada işe yarayacaktır (Ergin, 1994: 123).

Tıva kahramanlık destanlarından *Şöögün-Bora Attıg Şöögün Köögün* destanında Çeleedey nine, yola çıkmakta olan oğluna altın bileziğini verir. Bunu yolunun üzerindeki bir yerde yaşayan Sarıg-Möge'nin kızına hediye etmesini söyler (Ergun-Aça, I, 2004: 62). Bu genç kız gelecekte onun gelini olacaktır.

"Kalın" (başlık) damat veya çok defa ailesi tarafından gelin kızın ailesine yapılan bir "evlilik ödemesi" olarak tanımlanabilir. Kalın, akrabalık yolu ile birleşecek olan ailenin sosyo-ekonomik statülerini sembolize etmenin yanı sıra gelin ve damat aileleri arasında bağ kurarak evliliğin daha istikrarlı olmasını sağlamak amacını güder (Erdentuğ, 1974: 69-70)

Karaçay-Malkar destanlarından *Kanşcıvbiy ile Goşayah Biyçe* destanında Kavşambiy karısına büyük miktarda kalın (başlık) ödeyerek evlenmiştir (Tavkul, 2004:162).

Altay destanlarından *Közüyke Destanında*

"Biricik kızımı vereceğime dair,

Söz kesip anlaştık,

İyi başlık (kalın) almışım, (Dilek, 2002: 315)

Kazın Erkeş destanında Karatı Kağan, Altın Sabar'a kızı Bayım Sur'u vereceğini sövür. Bunun karşılığında birçok hediye alır (Dilek, 2002:264). Tıva kahramanlık destanlarından *Boktu-Kiriş, Bora-Şeeley* destanında Karatı -Haan, oğlu Büdegey'e Bora-Şeeley'i almak için kalın-başlık olarak Bıdaakay- Taraakay'a at başınca altın, börii başınca gümüş verir (Ergun-Aça, 2004: 165)

Altay destanlarından *Kozın Erkeş* destanında ihtiyarlığında çocuk sahibi olan Ak Bökö ölmek üzereyken oğluna Kozın Erkeş adını verir. Daha sonra arkadaşı Baçıkay Kara'ya oğluna vermesi için at, silah ve savaş elbiseleri bırakır. Bu hediyeleri alan Kozın Erkeş tam bir bahadır olur (Dilek 2002: 256-367). Burada baba tam bir bahadır olmasını dilediği oğluna onun için işlevsel olanı miras olarak bırakması önemlidir.

Tiirkler'de ayrıca ikram olarak "konuk aş" ve "konuk hakkı" önemli bir husustur. Konuğu ağırlayan kişi bu hakka riayet etmediği zaman cezalandırılmaktadır (Adanır, 1997:

386). Misafire ikramda bulunmak son derece önemlidir. Özellikle Dede Korkut'ta kadınlara biçilen değer misafire gösterilen ilgiyle doğru orantılı olarak gösterilmiş, bir kargışta da "Konuğu olmayan iv yıkılsa yig " denmiştir. Manas'ın çoraları Kös Kaman'ın balalarına arak verir, onları ağırlar (Yıldız, 1995:776).

D. Ekonomik işlev

Gerek "armağan ıdışması", gerek "yağma", gerekse hangi türden olursa olsun "üleştirme" biriktirilen malın yeniden bölüştürülmesi demektir. Bu ise, toplumda ödünleme/karşı ödünleme mekanizmasının işletilmesine yol açar (Divitçioğlu, 2003:19). Ekonomik olan aynı zamanda ahlaki, politik, toplumsal ve kültürel. Bu diğer alanlar için de geçerlidir. Türklerdeki "orun", "iilüş" uygulaması bunun en tipik bir örneğidir. Orun ve iilüş yalnız kültürel ve ekonomik-yemek, şölen, tören-bir olgu değil aynı zamanda toplumsal ve politik bir uygulamadır ve yalnızca bir kişiyi değil bağlı olduğu grubu da belirlemektedir (Adanır, 1997: 369).

İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek Öldüğü boyda Kazan beyin evini yağmalatması önemli bir gelenektir. Oğuzlarda ıdışma gibi "armağanlar aracılığıyla armağanlar tüketmek" sürecinin özgül bir şekli olan "yağma" (*potlach*) geleneği yaygındır. Boy ve oğuş beyleri üretilen ve "ulca" olarak alınan malı davetlilere üleştirerek, bazen bunların yakılıp yıkılmasına göz yumarak yağmalatırlar. Amaç, bir yandan, biriktirilmiş malı üleştirerek tüketimi yakınlar kadar yaymak, öte yandan. Bey'in toplumdaki "itibarını" pekiştirmektir (Divitçioğlu, 2003: 18). Başarının temelinde paylaşmak ve vermek vardır. *Gökyay*, yağma geleneğini, sosyal açıdan değerlendirmeye çalışan M. H. Tahmasıp'm, burada daha çok fakirlere yardım isteğinin başlıca amaç olması ihtimali üzerinde durduğundan söz etmektedir (CCCXV).

Dede Korkut boylarında Oğuzlarının hayatında savaş ve akınlarda düşmandan alınan ganimetlere "çuldu" ve ganimetleri elde etmeye de "doyum olmak" denir. Savaş sonlarında elde edilen çuldudan önce Bayındır Han'a *pericik* çıkarılır ve geri kalan gazilere bahşedilir, onlar da bunu aralarında eşit olarak bölüşürler (Gökyay, 2000: CCCCLXXII). "Haraç" ise yenilmiş olan düşmandan alınan adı-belli bir vergi ve tazminat demektir. Haraçla yakın anlamlı olarak "baç" ve "kesim" sözcükleri de boylarda rastlanılan sözcüktür. Dede Korkut boylarında "yalıncakları giydirmek", "borçluyu borcundan kurtarmak" başlıca faziletli hareketlerdendir.

E. Psikolojik işlev

"Birinin gördüğü iş veya başarısına karşılık olarak verilen şey", "birini memnun etmek için verilen şey", "bir kimseye ikram olarak gönderilen mal", "hizmet görenlere teşekkür amacıyla verilen şey", şeklinde tanımlanan hediyenin psikolojik işlevinin ayrı bir önemi

vardır. Fizyolojik dürtülerini karşılayan insan güven duymak, başarılı olmak, üstünlük sağlamak gibi *ruhsal güdülerini* de tatmin etmek ister. İnsanın bir de sevgi, başkaları tarafından beğenilmek (adam yerine konulmak), kabul edilmek.(bir yerde bir yeri ve bir değeri olduğunu bilmek), bir arada yaşamak, özgür ve bağımsız olmak şeklinde sıralanabilen *toplumsal güdülerini* vardır (Çaplı. 1992: 11- 34).

İnsanın kendinin önemli olduğunun hissettirilmesi ve bununla ilgili olarak bazı hediyeler verilmesi ona psikolojik tatmin sağlar. Ayrıca "bahşiş" adı altında verilen şeyler (yüksek veya sembolik değerde) "veren" ve "alan" tarafa itibar kazandırır. Hediyeleşmenin insanlar arasındaki sevgi ve dostluğu geliştirdiği, kıskançlık, bencillik ve cimrilik gibi kötü duyguların yok ettiği bilinir. Örneğin araştırmacılar, yağma töreninden gençlerin ve güçlülerin daha kârlı çıkabileceklerini hesaba katmaktalar, bu törenin aynı zamanda yiğitlik ve çeviklik yarışması olduğu sonucuna varmaktadırlar (Gökyay, 2000: CCCXV).

Bamsı Beyrek boyunda beylerin dualarıyla bir erkek evlat sahibi olan Pay Püre, bezirgânlara oğlu için güzel armağanlar ısmarlar (Ergin, 1994: 117). *Begil Oğlu Emren* boyunda, Begil yiğitlik gösteren oğluna armağanlar verir (Ergin, 1994: 224).

Manas destanında bazı "kişiler" hediye olarak değerlendirilir: *Manas* 'in ölümünden sonra eşi *Kanıkey* doğum yapar ve oğlunu "Manas'tan kalan hediye" olarak görür (Yıldız, 1995: 823, 825, 826). *Kül Çora* da *Seytek'e* "*Bir taneden kalan hediyem!*" şeklinde hitap eder (Yıldız, 1995:900). Kocasını ölen kadın, çocuğunu eşinden kalan yadigâr olarak addeder. *Semetey*, *Alman Bet'e* "*Bir Huda'dan hediyem!*" diye hitap eder. Çünkü Alman Bet, babası *Manas*'ın dostudur (Yıldız, 1995:851). Can yoldaş, yakın arkadaş "hediye" olarak tavsif edilir. Bu destanda hediye, ölen kişinin geride bıraktığı varlıkla ölen kişinin hatırasını yaşatan bir işlev üstlenir.

Türk destanlarında mükâfat (ödül), yardıma karşılık hediye verme, müjde getirene hediye verme, ad koyana hediye verme, rüyayı yorumlayana hediye verme şeklinde karşımıza çıkan hediyeleşme şekillerinde psikolojik işlevlere rastlıyoruz. İnsanlar çeşitli vesilelerle müteşekkire olduğu ve takdir ettiği insanlara bu duygularını hediye vererek sergilerler.

a. Mükâfat (Ödül)

Dede Korkut hikâyelerinde Bayındır Han başarısından ötürü Begil'i çağırıp av etiyle misafir eder, güzel at, güzel kaftan ve bol harçlık verir. *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* boyunda babasını kurtaran Boğaç'a Bayındır Han hediyeler verir (Ergin, 1994: 94). *Salur Kazamın Evi Yağmalandığı* boyda kâfirleri mağlup eden Kazan, şölen düzenler ve yiğitlerine armağanlar dağıtır (Ergin, 1994: 115).

Altay destanlarından *Kozın Er keş* destanında Kodur Uul, Kozın Erkeşi öldürdüğünü söyler. Bunun üzerine Karatı Kağan mükâfat olarak Bayım Sur'u ona verir ve ak malını onun otlatmasını, halkını onun yönetmesini ister (Dilek, 2002:290). *Ural Batır* destanında Huma, Şiilgen, meydanda Boz atma binip atın eyerinin üzerindeki polat kılıcı alabilirse Boz atını ona hediye edecektir. Boz at Huma'ya annesi tarafından verilmiştir ve kendisi için çok değerlidir (Ergun-İbrahimov, 2002:231). Burada sınanma sonucunda değerli bir ödül sunulmaktadır.

h. Yardıma karşılık hediye verme

Alıp Manaş destanında kahraman Alıp Manaş, Ak-Kaan'ın ülkesine giderken yolda karşısına bir nehir çıkar. Alıp-Manaş ak boz atıyla nehri geçmeyi başaramaz. Nehrin içinde bir gemi görür. Geminin sahibi yaşlı adam onu karşıya geçirir ve Ak-Kaan'ın ülkesindeki sırları anlatır, Alıp-Manaş da ona okunu hediye eder (Ergun 1998:121). *Bamşı Beyrek* boyunda bezirganların mallarını kâfirleri ellerinden kurtaran Beyrek'e bezirgânlar armağan vermek isterler (Ergin, 1994: 119).

Ural Batır destanında Ural, Kahkaha'nın oğlu Zerkum'u yılanlıktan kurtarırsa Zerkum ona ne isterse verecektir (Ergun-İbrahimov, 2002: 111). Ural, halkı yılanlardan kurtarınca halk ona bu iyiliğinin karşısında hediye vermek ister ve o hediye olarak Gölöstan adlı kızı vermeyi uygun bulurlar.(Ergun-İbrahimov, 2002:137). Tıva kahramanlık destanlarından *Alday-Buuçu* destanında çocuğu olmayan Alday-Buuçu kutsal kitaba baktıktan sonra değerli hediyelerle Açıtı lamanın yanına gider ve ondan derdine çare bulmasını ister (Ergun-Aça, 2004: 97).

c. Müjde getirene hediye verme

Muştuluk bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırma göreneğidir. Türkmenistan'da bu sevinçli haber veya bu haberden dolayı verilen armağana "buşluk", haberi getiren kişiye ise "buşlukçı" denilir. "Buşluk" kelimesinin eş anlamlısı "söyüncü" (sevinci) dir (Sarıyev, 1999: 315). Dede Korkut boylarında muştu getirene "muştuluk" olarak verilen en önemli değerlerden birinin de at olduğu görülür (Ergin, 1994:229, 233).

Banı Beyrek boyunda Beyrek'in atası anası kendilerine müjdeli haber getiren gelinine "kırak, binit, yüklet, şölen, harçlık, gölgelik" vereceklerini belirtirler (Ergin, 1994:150). *Uşın Koca oğlu Segrek* boyunda Seyrek'in karısı Seyrekle vedalaşırken onun yollarını gözleyeceğini ve hep bekleyeceğine ilişkin sözler söylerken ondan haber getireceklere de hediye vadeder: "*Hayır haber getiirene at ton virem kaftanlar geydiirem* " (Ergin, 1994:229). *Manas* destanında Alman Bet, Manas'a verdiği müjdeye karşılık "bahşiş" olarak Ay Han'ın kızı Altın Ay'ı ister (Yıldız, 1995:803).

d. Ad koyana hediye verme

Kahramanların doğuşlarını anlatan epizotlara yer veren destanlarda, kahramanların ad alışlarına da özel bir önem verilmektedir. Zira ad ile varlık iç içe sayılır. Ad, varlığın ifadesini ve mahiyetini oluştururdu. Ada göre bir kimsenin adı vasıtasıyla iyilik veya kötülük yapabileceğine inanılırdı (Beydili, 2005: 21-22).

Dede Korkut boylarında "*ol zamanda bir oğlan baş kesmese, kan dökmese, ad komazlardı*", oğlan savaşta yahut avda yararlıklar gösterdikten sonra, boyun bütün üyeleri toplanır, Dede Korkut alkışlarla oğlana gerçek adını verir. Dede Korkut, adını "Boğaç" olarak koyduğu yiğide kahramanlık göstermesinden dolayı babasının armağanlar vermesi gerektiğini dile getirir (Ergin, 1994: 82- 83)

Manas Destanı'nda Manas doğduktan sonra dört peygamber hoca gelir ve Manas'a isim verirler. Calap Han da onlara ikramlarda bulunur. (Yıldız, 1995:538) Destanlarda kahramanlara adı genellikle ad verme toyları sırasında ortaya çıkan ihtiyarlar verir. Altay destanlarından *Közüyke* destanında Ak Kağan oğlunun şerefine bütün halkı toplayıp ziyafet verir. Halktan çocuğa en güzel ad verenlere mükâfat olarak mükemmel hediye vereceğini belirtir (Dilek, 2002:312). Bir ihtiyar Ak Kağan'ın oğluna Közüyke adını, yaşlı bir kadın da Karatı Kağan'ın kızına Bayan adını koyar. İhtiyarlar hediyeleri hak etmiş olurlar (Dilek, 2002:313).

Tıva kahramanlık destanlarında da ad koyana hediye verme geleneğiyle karşılaşmaktadır. *Arzılan-Kara Attıg Çeçen-Kara Möge* destanında Kağan, ulusunu toplayıp oğlana iyi ad vermelerini ister; iyi ad verenleri ödüllendirecektir (Ergun-Aça, II, 1994: 57). *Alday- Buuçu* destanında yaşlı bir kadın Alday-Buuçu'nun oğluna "Han-Şilgi Attıg Han-Buuday" adını verir. Bu esnada büyük bir ziyafet verilir. (Ergun- Aça, 2004: 97) e. **Rüyayı yorumlayana hediye verme**

Rüya, Tiirk destanlarında çok fonksiyonlu bir motif olarak yer alır. Görülen rüyayı yorumlama, düşe yorum yapma önemlidir. Destanlarda rüya, gelecekle ilgili bazı olaylardan haberdar olmayı sağlar. Rüya, uzaklara giden kahramanların, geride kalanların içinde buldukları şartların öğrenilmesine de yardımcı olur.

Manas destanında Manas rüyasını iyi yorumlayana hediyeler vereceğini belirtir (Yıldız, 1995: 577). O, düşünüyü yorumlatmak için Acı Bay'a gider. Eğer Acı Bay Manas'ın düşünüyü doğru yorumlarsa ona mal ve sık ipekten yapılan ve savaş gömleği yerini tutan bilgiyim vereceğini belirtir. (Yıldız, 1995:579).

SONUÇ

İlkel topluluklarda "veresin diye veriyorum" temel ilkesine dayanan hediyeleşmenin ekonomik ilişkiler kadar değerler ve ahlaki ilişkilerle iç içe geçtiği görülür. Hediyeleşmenin pek çok işlevi bazı ana başlıklara indirgenebilir. Bunlar dini, siyasi, sosyal, ekonomik, psikolojik ana başlıkları altında incelenebilir. Türkiye Türkçesine aktarılmış Türk destanları incelendiğinde de benzer sonuçlarla karşılaşılmıştır. Türk destanlarında hediyeleşme âdetinin işlevleri çok yönlü ve iç içe girmiş durumdadır. Bunları birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Buna rağmen bilimsel açıdan konunun ele alınabilmesi sistem kurmayı gerektirdiğinden Türk destanlarındaki işlevler de yukarıda sayılan ana başlıklar altında incelendi. Destanlarda bu işlevlerden en baskın olanı "dinsel" ve "psikolojik" işlev olarak tespit edildi.

Mauss, hediye konusunda yaptığı araştırmasında vardığı sonuçları değerlendirirken insanlığa önemli mesaj da vermektedir. Konuyu ondan aktardığımız şu ifadelerle noktalamak yerinde olacaktır:

"Bütün bu araştırmalar sonucunda karşılaştığımız şey: toplumların, alt gruplarının ve bireylerin ancak ve ancak, aralarındaki ilişkileri vermeyi, kabul etmeyi, iade etmeyi dengeleyebildikleri ölçüde gelişebilmiş olduklarıdır..."

Halklar, sınıflar, aileler ve bireyler, şövalyeler gibi, sadece ortak zenginliğin etrafında bir araya gelmeyi bildikleri zaman zengin ve mutlu olabilirler. İyiliğin ve mutluluk buradadır, herkesin benimsediği barışla, kimi zaman ortaklaşa, kimi zaman tek başına yapılan düzenli çalışmayla, biriktirilen ve ardından karşılıklı saygı içerisinde paylaşılan zenginlikle ve eğitimle kazanılan cömertlikle elde edilir" (Mauss, 2005: 370)

Notlar:

¹ Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. ¹ Marcel MAUSS, (orji. 1924), *The Gift-The Form and reason for exchange in circhaic societies*, Translated by W.D. Halis, Routledge, GB.1990; Marcel MAUSS, *Sosyoloji ve Antropoloji*, , Çev. Özcan Doğan Doğubatı. Ankara 2005.

" Biomslavv MALINOWSKI, (orji. 1922), *Argonauts Of the fVestern Pacific*, London 1966; Bionislaw M ALINOWSKI, *İlkel Toplum*, Çev. Hüseyin Portakal, Öteki Yay., Ankara 1998. "" Hediye karşılığı kullanılan başlıca kelimeler:

"<ıçıġf hanın bahşışı), anı uç (doyumluktan verilen armağan), armağan: Hisımlara doyumluktan verilen belek), belek (armağan; konuġun hisımlarına getirdiġi armağan, bir yerden başka yere gönderilen armağan), bıçış (büyüklerin konukluġuna, düġününe, davetine gidenlere verilen ipekli kumaş), kalıġ (öncül mihir olarak kıdmda verilen çeyiz), karma (yaġma), kefenġ (zahire armaġanı), orunç (rüşvet), ötnü, ötüinç (ödünç), sep (gelinin malı olan çeyiz), sinġüt (karşılıġına bir şey verilmeyen ve geri gönderilmeyen armağan), tuzgufyoldan geçen hisımlara veya tanıdıklara armağan olarak çıkarılan yemek armaġanı), uwut (yemeġe veya beyin yanma çağırma, davet), xumaru (andaç olarak verilen mal, ölen büyük bir adamın malından hakana ayrılan güzel parça; uzaġa giden adamın hisımına bıraktıġı mal) " Hediyeleşmek karşılıġı yer alan kelimeler:

"tüzgermek (armağan vermek), belemek (armağan kılmak, vermek; hediye etmek), bellemek (armağan kılmak), tüzgürinek (armağan vermek), tuzgulanmak (yemek hediye etmek), tüzgermek (armağan vermek), iplemek yağma etmek ".

ⁿ Başa döndürmek veya çevrilmek: Şamanlıktan kalma eski bir inanış da, *başı üzerine çevirmek*, deyiminde kendini meydana vurmaktadır. Anadolu ve Rumeli Türkleri arasında, bu adet bugün de yaşamaktadır. Fuad Köprülü, bu konuyu çok yanlı ele alan incelemesinde bunu 'herhangi bir sebeple sadaka verileceği zaman verilen kimsenin başı etrafında üç defa çevirmek umumi bir adettir' diye açıklıyor. Abdülkadir İnan'ın bu konuda kendisine verdiği bilgiye dayanarak Kazak-Kırgızlarda ve Müslüman Başkurtlarda benzeri bir adetin bulunduğunu ve buna ' *köçürü=köçürme*'dendiğini öğreniyoruz." Orhan Şaik GÖKYAY, *Dedem Korkut Kitabı*. MEB. İstanbul, 2000, s. CCCXIV.

Eski Türk âdetlerinden biri olan "dokuzlama", birine hediye verirken yahut bir suçluyu cezalandırırken dokuz tane kıymetli eşya vermek veya almaktır. Hediye ve peşkeşler de her cinsten olduğu zaman dokuz dokuz tertipleyerek verilir. Bundan dolayı hediye ve peşkeşe mecaz olarak "dokuz" da denir Orhan Şaik GÖKYAY, *Dedem Korkut Kitabı*, MEB, İstanbul, 2000, s. CCXXV.

Yararlanılan Kaynaklar:

- ACIPAYAMLI, Orhan, *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1978.
- ADANİR. Oğuz " *Eski Dünyaya Yeni Bir Bakış*" "*Kuramsal Bir Deneme*".Kitap /-//, Dokuz. Eylül Yay.. İzmir 1997.
- Altay Destanları* t Haz. İbrahim DİLEK, TDK, Ankara 2002.
- BARDAKÇIOĞLU, Alı, eHediye", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, c. 17, İstanbul 1998, s. 151-155. BEYDİLİ, Celal, *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara 2005. ÇAPLI. Orhan *İnsanın İç Dünyası*, Bilgi yay., Ankara 1992
- ÇOBANOĞLU, Özkul, *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara 1999. ÇOBANOĞLU. Özkul, "Anonim Sözlü Edebiyat", *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, C.I, AKMB. Yay., Ankara 2001.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer, "Kağanlar ve Armağanlar", *Türkler*, C. 3, Ankara 2002.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer, *Oğuz 'dan Selçuklu 'ya-Boy-Kanat ve Devlet*, YKY, İstanbul 2000. ERDENTUĞ. Nermin, "Yeryüzünde İnsan Toplumlarında 'Başlık' ", *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1974, s. 69-80. ERGİN, Muharrem. *Oğuz Kağan Destanı (Tercüme Metin, Sözlük)*, Ankara 1988. ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Ankara 1994.
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Âbideleri*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1973.
- ERGİNER. Gürbüz, *Kurban-Kurbamın Kökenleri ve Anadolu 'da Kanlı Kurban Ritüelleri*, YKY, İstanbul 1997. ERGUN, Metin, *Alıp Manaş*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998. ERGUN, Metin, *Şor Kahramanlık Destanları*, ERGUN, Metin, *Vral Batu-*, ERGUN, Metin-Mehmet AÇA, *Tıva Kahramanlık Destanları*, C. 1,11,ERÖZ, Mehmet, *İktisat Sosyolojisine Başlangıç*, İstanbul 1973. GÖKYAY, Orhan Şaik, *Dedem Korkudun Kitabı*, MEB. Yay. İstanbul 2000. İNAN, Abdülkadir, *Makaleler ve İncelemeler*, TTK Basımevi, Ankara 1987. *Karaçay- Malkar Destanları*, Haz. Ufuk TAVKUL, TDK, Ankara 2004.
- KOÇAK. Aynur, "Oğuz Kağan ve Dede Korkut Destanları Bağlamında Hediye". *Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'eArmağan*, Ankara 2004, s. 522-533. M ALINOWSKI, Bronislavv, *İlkel Toplum*, Çev. Hüseyin Portakal, Öteki Yay., Ankara 1998. MALINOWSKI, Bronislav , (oiji.1922), *Argonauts Of the Western Pacific*, London 1966. MARSHALL, Goidon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Derya Kömürcü, Ankara 1999.
- MAUSS, Maicel, (oiji. 1924), *The Gift-The Form and resason for exchange in archaic societies*, Translated by W.D. Halis, Routledge, GB.1990. MAUSS, Maicel, *Sosyoloji ve Antropoloji*, Çev. Özcan Doğan, Ankara 2005.
- ÖGEL, Bahattin, *Türk Mitolojisi*, C.I, TTK. Basımevi, Ankara 1993.
- ÖZDER, M. Âdil, *Türk Halkbiliminde Düğün-Evlilik-Akrabalık Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1981. ÖZKAN. İsa, *Abdurrahman Han Destanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.
- PIRVERDİOĞLU, Ahmet, *Dede Korkut ve Şamanizm, Uluslar arası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Ankara 1999, s. 293-299.

SARIYEV, Bedri, "Dede Korkut'ta Geçen Bazı Gelenek- görenekler, Halk İnanışları,
Deyimler ve Bugün
Türkmenistan'daki İzleri", *Uluslar arası Dede Korkut Bilgi şöleni*, Ankara
1999, s.311-319. YILDIZ, Naciye, *Manas Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit
ve Tahliller*, TDK yay., Ankara 1995.